

N18 Varsseveld-Enschede

Toetsingsadvies over het milieueffectrapport

15 december 2008 / rapportnummer 1523-95

1. OORDEEL OVER HET MER

Rijkswaterstaat Oost-Nederland heeft, gezamenlijk met regionale overheden, het voornemen de N18 tussen Varsseveld en Enschede aan te passen, voornamelijk om daarmee verkeersveiligheids- en leefbaarheidsproblemen op en rond de N18 op te lossen. Daarvoor zal een Tracébesluit worden genomen door de Ministers van Verkeer en Waterstaat en VROM. Ten behoeve van de besluitvorming wordt de m.e.r.-procedure doorlopen.¹

De Commissie signaleert bij toetsing aan de vastgestelde richtlijnen en de wettelijke inhoudseisen **een aantal tekortkomingen, die zij essentieel acht voor het volwaardig meewegen van het milieubelang** bij de besluitvorming. De Commissie adviseert een aanvulling op het MER op te stellen voordat het besluit wordt genomen. De tekortkomingen hebben betrekking op:

1. de doelstellingen van het voornemen;
2. ontbrekende informatie over de effecten op verkeer en natuur;
3. de vergelijking van de alternatieven.

Het MER deel B (de toelichting) en de kaartenatlas behorende bij het MER bevatten veel onderliggende informatie over de gehanteerde werkwijze, het beoordelingskader, de huidige (milieu)situatie en autonome ontwikkeling en de milieueffecten van de alternatieven. Deze informatie is over het algemeen volledig, goed navolgbaar en voldoende geïllustreerd. De kritiek van de Commissie betreft vooral de wijze waarop met de informatie wordt omgegaan in deel A en de samenvatting van het MER.

Doelstellingen

Voor het voornemen zijn bij de start van de m.e.r.-procedure hoofd- en neven-doelstellingen vastgesteld. De richtlijnen voor het MER zijn hierop gebaseerd. In het MER (deel A en de samenvatting) ontstaat echter de indruk dat een aanvullende hoofddoelstelling c.q. ambitie centraal staat, namelijk stimulering van de regionale economie, gekoppeld aan een vergroting van de (bovenregionale) bereikbaarheid. Het nut en de noodzaak van deze doelstelling zijn niet onderbouwd, maar de doelstelling blijkt wel een belangrijke rol te spelen bij de alternatievenontwikkeling en vooral bij de uiteindelijke vergelijking van alternatieven. De aanvullende doelstelling noodzaakt volgens de Commissie tot een uitbreiding van de “scope” van het project en van het studiegebied en leidt mogelijk tot andere alternatieven (zie § 2.2).

De Commissie acht het essentieel voor de besluitvorming dat bij de alternatievenvergelijking expliciet onderscheid wordt gemaakt tussen hoofd- en neven-doelstellingen. Vervolgens dient ofwel de vergelijking van alternatieven te worden aangepast ofwel de aanvullende hoofddoelstelling goed onderbouwd te worden. In het laatste geval dienen op basis van de aangepaste doelstellingen de uitgangspunten voor het MER herzien te worden. Zie verder § 2.2.

Ontbrekende informatie in het MER

De Commissie constateert dat in het MER informatie ontbreekt die essentieel is voor de vergelijking van alternatieven:

- De gepresenteerde verkeersgegevens, waarop conclusies over verkeerseffecten en verkeersgerelateerde milieueffecten worden gebaseerd, zijn onvolledig en niet consistent. Daardoor kan de Commissie niet verifiëren of

---

¹ Voor nadere projectgegevens en bijzonderheden wordt verwezen naar bijlage 1 en voor een overzicht van zienswijzen en adviezen naar bijlage 2.

de conclusies die hieruit getrokken worden over de milieu-effecten en het doelbereik van de alternatieven juist zijn.

- Het voornemen leidt tot toename van (verkeers)emissies, onder andere van stikstof. Het MER bevat geen informatie over (gevolgen van) stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden.² De nabijgelegen Natura 2000-gebieden zijn zeer gevoelig voor verzurende depositie. De kritische depositiewaarden³ voor stikstofdepositie worden voor deze gebieden in de huidige situatie ruimschoots overschreden. Dit betekent dat significante gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden als gevolg van het voornemen niet kunnen worden uitgesloten. Deze informatie is essentieel voor de besluitvorming, omdat op grond van de Natuurbeschermingswet een project alleen doorgang kan vinden, als de zekerheid wordt verkregen dat de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden niet worden aangetast, of als de zogenaamde ADC-toets met succes wordt doorlopen. Zie verder § 2.4.

Vergelijking van alternatieven

De Commissie is van oordeel dat de verzamelde informatie in deel A van het MER en vooral in de samenvatting niet objectief wordt gepresenteerd. Een objectieve presentatie en waardering van de (milieu)effecten is essentieel voor de besluitvorming. De Commissie vindt dat gedeeltelijk onjuiste conclusies worden getrokken uit de totaalvergelijking van de alternatieven. Dat komt door de toevoeging van de nieuwe (hoofd)doelstelling én door de toegepaste weging van de effecten.

De aspecten waarop de alternatieven worden beoordeeld, worden bij de totaalvergelijking teruggebracht tot 5 thema's, die elk eenzelfde gewicht krijgen. Thema's waarvan de effectscores voor de alternatieven nauwelijks onderscheidend zijn en waarbij voldaan wordt aan beleidsdoelstellingen (bv. verkeersveiligheid, ruimte) krijgen eenzelfde gewicht als thema's die sterk onderscheidend zijn en waarvan de effecten strijdig zijn met het beleid (bv. aantasting EHS en landschap binnen het thema natuurlijk milieu). De thema's leefmilieu en natuurlijk milieu vatten bovendien veel verschillende aspecten samen.

De consequentie van deze methode is dat sommige geringe verschillen een groot gewicht krijgen, terwijl relevante verschillen in effecten en doelbereik weinig tot uiting komen. Met name op lokaal niveau is de impact van sommige alternatieven op leefmilieu en natuurlijk milieu wezenlijk verschillend. Door de gehanteerde methodiek komen deze verschillen niet tot uitdrukking.

---

² In de richtlijnen is niet specifiek aandacht gevraagd voor de gevolgen van stikstofdepositie op verzuringsgevoelige natuurgebieden. Voortschrijdend inzicht wijst er echter op dat onder andere verkeersemisies een aanzienlijke bijdrage kunnen leveren aan de stikstofdepositie.

³ Voor in Nederland voorkomende habitats zijn zogenaamde "critical loads" of kritische depositiewaarden voor de depositie van stikstof vastgesteld. De kritische depositiewaarden zijn gedefinieerd als: "de grens waar beneden de kwaliteit van de natuur, volgens de huidige kennis, niet significant wordt aangetast als gevolg van de verzurende en/of vermestende invloed van de atmosferische depositie".

2. TOELICHTING OP HET OORDEEL

2.1 Algemeen

Deel B van het MER bevat een grote hoeveelheid informatie, die goed gestructureerd en logisch opgebouwd is. Deze informatie wordt ondersteund met uitgebreid en illustratief kaartmateriaal. De toetsingskaders, beoordelingscriteria en werkwijze worden in het algemeen helder uiteengezet, zodat de grote hoeveelheid gegevens aan de hand daarvan geïnterpreteerd kan worden en conclusies onderbouwd kunnen worden. De kritiek van de Commissie betreft vooral de wijze waarop met de informatie wordt omgegaan in deel A en de samenvatting van het MER. Daarnaast plaatst de Commissie kanttekeningen bij de informatie op enkele onderdelen van deel B. De essentiële tekortkomingen zijn opgenomen in hoofdstuk 2 van dit advies. De overige kanttekeningen zijn opgenomen in hoofdstuk 3.

2.2 Doelstellingen

De richtlijnen voor het MER gaan uit van de hoofddoelstelling op het gebied van verkeersveiligheid en leefbaarheid. Het verbeteren van de bereikbaarheid is een nevendoelelstelling. In de richtlijnen is gevraagd de doelstellingen zodanig te beschrijven dat zij de basis kunnen zijn voor de alternatievenontwikkeling en dat de alternatieven kunnen worden getoetst aan het doelbereik.

In het MER zijn de knelpunten ten aanzien van veiligheid, leefbaarheid en bereikbaarheid nader geanalyseerd. Daaruit blijkt dat:

- in de autonome situatie aan de beleidsdoelen voor verkeersveiligheid wordt voldaan, maar dat de verkeersveiligheid wel afneemt;
- leefbaarheidsknelpunten vooral betrekking hebben op barrièrewerking, subjectieve verkeersveiligheid en geluidhinder(beleving) op lokaal niveau;
- in de autonome situatie aan de beleidsdoelen voor bereikbaarheid (Nota Mobiliteit en Netwerk Analyse Twente) ruimschoots wordt voldaan.

Volgens de richtlijnen dient bij de ontwikkeling van alternatieven het oplossen van de knelpunten centraal te staan. In het MER ontstaat echter de indruk dat een nieuwe doelstelling, het stimuleren van de regionale economie, centraal staat. Deze doelstelling volgt niet uit de probleemstelling, maar is een ambitie van de regio. Volgens de “regiovisie op de N18” is een afname van de reistijd tussen het KAN-gebied en Twente met 25 minuten nodig. Een onderbouwing van het nut en de noodzaak hiervan ontbreekt.^{4 5} De nieuwe doelstelling leidt in het MER tot extra alternatieven, waaronder een tweede meest milieuvriendelijk alternatief.⁶

Indien stimulering van de regionale economie tot de hoofddoelstellingen van het voornemen behoort had dit volgens de Commissie echter moeten leiden tot nieuwe uitgangspunten ten opzichte van de startnotitie en de richtlijnen

---

⁴ De enige verwijzing naar een economische onderbouwing is te vinden op pagina 93 van deel A van het MER. Hier wordt verwezen naar een uitgevoerd onderzoek met het model TIGRIS. Invoergegevens en resultaten van deze modelstudie ontbreken echter.

⁵ In diverse zienswijzen wordt er op gewezen dat de regionale/lokale economie juist niet profiteert van opwaardering van de N18, aangezien de regio juist wordt gewaardeerd vanwege rust en ruimte. In het rapport “Mens en Regio”, dat als bijlage bij verschillende zienswijzen is gevoegd, is dit nader uitgewerkt.

⁶ Voor het MMA100 geldt de nieuwe doelstelling als randvoorwaarde. In diverse zienswijzen (nummers 272, 312, 327, 355, 483, 512 en 519) wordt bezwaar gemaakt tegen het opnemen van dit tweede MMA.

voor het MER. Het studiegebied zal groter moeten zijn, omdat de N18 feitelijk een alternatieve route gaat vormen voor de A50/A1 en A12. Deze routes zijn niet in de huidige verkeersanalyses meegenomen. Mogelijk leidt deze doelstelling ook tot andere alternatieven dan in het MER beschreven.⁷

Bij de toetsing van de alternatieven aan de doelstellingen en milieueffecten (zie ook § 2.5) speelt de ambitie van de regio een grote rol. Hoewel in het MER en de samenvatting gesteld wordt dat geen voorkeur voor een alternatief wordt uitgesproken, wordt door de wijze van presenteren feitelijk sterk naar een conclusie toe geredeneerd, onder meer door te stellen dat “alternatief 8 het beste voldoet aan de hoofddoelstelling van de maatregelen” (pagina 18 van de samenvatting).⁸ Wanneer de alternatieven worden getoetst aan de oorspronkelijke doelstellingen en milieueffecten volgen hieruit naar het oordeel van de Commissie andere conclusies.

- De Commissie adviseert in een aanvulling op het MER expliciet onderscheid te maken tussen hoofd- en nevendoelestellingen en daarbij:
  - ofwel de alternatievenvergelijking zodanig te nuanceren dat deze recht doet aan de oorspronkelijke hoofd- en nevendoelestellingen;
  - ofwel de aanvullende hoofddoelstelling te onderbouwen vanuit de relevante beleidskaders, op basis daarvan de uitgangspunten voor het MER (studiegebied, alternatieven) opnieuw af te bakenen en de gevolgen daarvan voor de effectbeschrijving en -beoordeling te verwerken.

2.3 Verkeersgegevens

In het MER ontbreekt een helder overzicht van de gehanteerde verkeersgegevens. Daardoor kan de Commissie de analyse van de verkeerseffecten en de verkeersgerelateerde effecten (vooral geluid en luchtkwaliteit) en daardoor ook het doelbereik van de alternatieven niet verifiëren:

- In deel A en de samenvatting van het MER wordt bij de omleidingsalternatieven niet duidelijk hoeveel verkeer gebruik zal maken van de omleidingen en hoeveel verkeer het oude tracé zal blijven of gaan gebruiken. Daardoor zijn ook effecten op het onderliggend wegennet onduidelijk.⁹ De N18 heeft nu vooral een functie voor aanliggende plaatsen.¹⁰ De gepresenteerde gegevens in deel B bieden onvoldoende houvast om een toetsing op plausibiliteit te doen en evenmin om na te gaan of de resultaten van de geluid- en luchtkwaliteitsberekeningen correct zijn. Daardoor is niet af te leiden in welke mate lokale knelpunten op het gebied van verkeersveiligheid en leefmilieu door deze alternatieven worden opgelost. Er kan op grond van deze gegevens dus niet goed worden getoetst aan het doelbereik.

---

⁷ In een aantal zienswijzen (onder andere nummers 197, 270, 312 en 518) wordt gesuggereerd dat de A1 en A31 in Duitsland goede alternatieven zijn voor het opvangen van het doorgaande (vracht)verkeer.

⁸ In veel zienswijzen wordt aangegeven dat de informatie in de samenvatting niet objectief is en dat naar een voorkeursalternatief wordt toegeschreven. Dit wordt versterkt door de uitgebrachte nieuwsbrief en de presentatie van het voorkeursalternatief van de regio tijdens de diverse informatieavonden. Dit leidt er ook toe dat insprekers op het verkeerde been worden gezet. Zo wordt in zienswijze 327 geconcludeerd dat de 80 km/u-alternatieven niet reëel zijn, omdat deze niet aan de doelstellingen voldoen.

⁹ In diverse zienswijzen (onder andere nummers 144, 156, 160, 191, 201 en 247) wordt aangegeven dat onvoldoende aandacht is besteed aan de verkeersaantrekkende werking van de N18 en de gevolgen daarvan voor andere wegen in de regio, zoals voor de N315.

¹⁰ De definitie van doorgaand verkeer in het MER scheidt verwarring: door het plangebied aan weerszijden van de weg zeer krap te nemen lijkt het aandeel niet-gebiedseigen verkeer opvallend groot (1/5 deel doorgaand, 1/3 extern verkeer; bij vrachtverkeer is het aandeel doorgaand nog veel groter). In deel B blijkt dat het over het traject Varsseveld-Enschede gemeten gaat om 3% personenauto's respectievelijk 8% vrachtverkeer dat als doorgaand kan worden gedefinieerd.

- Het aandeel vrachtverkeer op de N18 wordt uit het MER niet duidelijk, terwijl dit een essentiële parameter is bij de bepaling van de (lokale) effecten op luchtkwaliteit, geluidhinder en verkeersveiligheid. De in de tekst vermelde gegevens zijn daarvoor te globaal.
- De Commissie adviseert in een aanvulling op het MER de ontbrekende verkeersgegevens helder te presenteren en mede op basis daarvan het doelbereik en de milieueffecten van de alternatieven nader te beoordelen.

2.4 Stikstofdepositie

Diverse alternatieven leiden tot een forse groei van het verkeer en daardoor tot toename van verkeersemisseries, onder andere van NO_x en NH₃¹¹. Op basis van de gegevens in het MER kan geconcludeerd worden dat daardoor stikstofdepositie in de omgeving – afhankelijk van het alternatief – in meer of mindere mate zal toenemen.¹²

In § 5.3 van deel B van het MER zijn de effecten van de alternatieven op de natuur beschreven, waaronder die op de nabijgelegen Natura 2000-gebieden “Buurserzand en Haaksbergerveen”, “Teeselinkven” en “Korenburgerveen”. Daarbij is niet ingegaan op de effecten van stikstofdepositie ten gevolge van het voornemen. Voor elk van de genoemde gebieden zijn instandhoudingsdoelen opgesteld voor habitattypen en/of soorten die zeer gevoelig zijn voor vermeting. De kritische depositiewaarde voor de bovengenoemde gebieden is 5 kg N/ha/jr (overeen komend met 400 mol N)¹³. De huidige stikstofdepositie is aanzienlijk hoger (2500 mol).¹⁴

Indien er een toename van de depositie van stikstof geconstateerd wordt boven de kritische depositiewaarden zijn in Natura 2000-gebieden significante gevolgen niet uit te sluiten. Als op grond van objectieve gegevens niet kan worden uitgesloten dat het voornemen afzonderlijk dan wel in combinatie met andere plannen of projecten, significante gevolgen kan hebben voor de Natura 2000-gebieden, geldt dat een passende beoordeling opgesteld moet worden, waarbij rekening wordt gehouden met de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied.¹⁵ De passende beoordeling dient duidelijk maken of de zekerheid kan worden verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van deze gebieden niet aantast.¹⁶ Uit de wetgeving volgt dat een project alleen doorgang kan vinden, als uit de passende beoordeling de zekerheid wordt verkregen dat de natuurlijke kenmerken niet worden aangetast, of de zogenaamde ADC-toets¹⁷ met succes wordt doorlopen.¹⁸

¹¹ Zie de publicatie; 'Haalbaarheid nationale emissieplafonds in 2010; Basisgegevens betreffende emissieramingen, aanvullende opties en effecten. P. Hammingh e.a. 2006 van het MNP.

¹² Uit tabel 4.45 (deel B) blijkt dat de emissie (vracht) van NO_x voor sommige alternatieven fors toeneemt ten opzichte van de referentiesituatie.

¹³ De kritische depositiewaarden voor Natura 2000 habitattypen zijn opgenomen in H.F. van Dobben en A. van Hinsberg, Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op habitattypen en Natura 2000-gebieden (2008). Alterra-rapport 1654.

¹⁴ Zie <http://www.mnp.nl/nl/themasites/gcn/kaarten/index.html>

¹⁵ Art. 19f Natuurbeschermingswet 1998.

¹⁶ Uit de huidige lijn in de jurisprudentie volgt dat dit het geval is wanneer er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestaat dat er geen schadelijke gevolgen voor de natuurlijke kenmerken zijn.

¹⁷ Dit houdt op grond van art. 19g en 19h van de Natuurbeschermingswet 1998 respectievelijk in:

- A: zijn er Alternatieve oplossingen voor een project of handeling? inclusief locatiealternatieven.
- D: zijn er Dwingende redenen van groot openbaar belang waarom het project toch gerealiseerd moet worden?
- C: welke Compenserende maatregelen worden getroffen om te waarborgen dat de algehele samenhang van Natura 2000 bewaard blijft?

¹⁸ Art. 6, lid 3 en 4 Habitatrictlijn, geïmplementeerd in art. 19g en 19h Natuurbeschermingswet 1998.

- De Commissie adviseert om in een aanvulling op het MER inzicht te geven in de gevolgen van de alternatieven voor de stikstofdepositie op de Natura 2000-gebieden “Buurserzand en Haaksbergerveen”, “Teeselinkven” en “Korenburgerveen”.^{19 20}

2.5 Vergelijking van alternatieven

In deel B van het MER zijn alternatieven op een groot aantal aspecten met elkaar vergeleken. In deel A en de samenvatting worden deze beoordelingen samengevoegd tot 5 thema's, die elk een gelijk gewicht krijgen. Door deze werkwijze wordt geen objectief beeld verkregen van de milieueffecten en de mate van doelbereik van de alternatieven. Bij de vijf thema's valt vooral het volgende op.

Verkeersveiligheid

Uit de analyse van de huidige situatie blijkt dat de verkeersveiligheid de afgelopen jaren sterk is verbeterd, voldoet aan de beleidsdoelen (ook bij autonome ontwikkeling) en gunstig scoort in vergelijking met andere wegen van dit type. De verschillen tussen de alternatieven blijken vervolgens op grond van een gedegen analyse in deel B marginaal te zijn, vooral omdat ook bij (lange) omleidingen relatief veel verkeer over het oude tracé van de N18 blijft rijden. De grote verschillen tussen de alternatieven in de eindbeoordeling geven volgens de Commissie een vertekend beeld. Verder geeft het MER geen inzicht in de mate waarin lokale knelpunten worden opgelost. Daardoor wordt niet of nauwelijks getoetst of aan dit onderdeel van de hoofddoelstelling wordt voldaan.

Leefmilieu

Onder leefmilieu worden effecten op sociale aspecten, geluidhinder en luchtkwaliteit gesommeerd. Het MER geeft geen inzicht in de mate waarin lokale knelpunten worden opgelost, danwel in hoeverre nieuwe knelpunten worden veroorzaakt, ondermeer door doorsnijding van buurtschappen.²¹ Geluideffecten worden alleen gerelateerd aan normen²², terwijl uit de probleemanalyse volgt dat het probleem niet zozeer de normoverschrijding is, maar juist de geluidhinderbeleving in de kernen. Daardoor wordt niet of nauwelijks getoetst of aan dit onderdeel van de hoofddoelstelling wordt voldaan. Door de sommering van aspecten over het gehele traject wijken de eindscores van de alternatieven nauwelijks van elkaar af.

Natuurlijk milieu

De score voor natuurlijk milieu wordt gebaseerd op een groot aantal aspecten die ongewogen worden gesommeerd. Dit doet geen recht aan het belang van

---

¹⁹ Van belang is dat hiertoe het onderzoeksgebied wordt uitgebreid, zodanig dat de gehele Natura 2000-gebieden daarvan deel uitmaken en niet alleen de delen binnen 1000 meter aan weerszijden van de onderzochte tracés.

²⁰ Op dit moment is nog geen goed(gekeurd) model beschikbaar dat de N-depositie als gevolg van verkeerswegen op lokale schaal kan berekenen. Op basis van de intensiteitsverschillen, gerelateerd aan de afstand, kan echter wel een uitspraak gedaan worden over de toe- of afname van de depositie op de betreffende Natura 2000-gebieden.

²¹ In veel zienswijzen (bijvoorbeeld nummer 318) wordt gewezen op de sterke sociale cohesie binnen de vele buurtschappen langs de N18. Volgens deze zienswijzen kunnen de gevolgen van doorsnijding van buurtschappen als Voor-Beltrum, Avest, Rietmolen, Brammelo en Hupsel zeer negatief zijn.

²² Voor de beoordeling van de alternatieven op het aspect geluidhinder wordt per categorie gevoelige bestemmingen uitsluitend uitgegaan van de wettelijke grenswaarden. Daardoor ontbreekt inzicht in de verhouding licht-zwaar belast voor de alternatieven. Alleen in de bijlagen is inzicht gegeven in de geluidbelaste gevoelige bestemmingen per geluidklasse van 5 dB(A).

de afzonderlijke aspecten en de lokale effecten²³. De effecten op het natuurlijk milieu zijn in deel B van het MER wel onderbouwd en blijken sterk onderscheidend. Voor sommige alternatieven geldt dat in meer of mindere mate afbreuk wordt gedaan aan beleidsdoelen, doordat waardevolle gebieden worden vernietigd, verstoord of versnipperd.

Ruimte

De effecten op ruimtebeslag worden in deel A en de samenvatting van het MER vooral gerelateerd aan de aantasting van nog te ontwikkelen woningbouwlocaties en bedrijventerreinen.²⁴ De realisatie van deze ontwikkelingen is echter nog allerm minst zeker en mogelijk goed mitigeerbaar.²⁵ Negatieve scores op dit aspect zijn naar het oordeel van de Commissie dan ook sterk overdreven.

Verkeer en economie

Zoals in eerdere paragrafen aangegeven zijn de verkeerseffecten van de alternatieven onvoldoende onderbouwd.

De economische effecten worden afgeleid van een modelstudie, waarvan de onderbouwing en de resultaten ontbreken.²⁶ De Commissie acht het niet waarschijnlijk dat het economische model met voldoende nauwkeurigheid informatie oplevert over de economische gevolgen van de alternatieven voor de regio. Dit onzekere effect blijkt wel een belangrijke rol te spelen bij de beoordeling van alternatieven.

- De Commissie adviseert in een aanvulling op het MER de alternatievenvergelijking en weging van effecten aan te passen, rekening houdend met bovenstaande aandachtspunten. Van belang is dat de alternatievenvergelijking vooral inzicht biedt in de onderscheidende criteria en lokale verschillen in doelbereik en milieueffecten.

3. OVERIGE OPMERKINGEN EN AANBEVELINGEN VOOR HET VERVOLG

De opmerkingen in dit hoofdstuk hebben geen betrekking op essentiële tekortkomingen, maar kunnen naar het oordeel van de Commissie wel van belang zijn voor de kwaliteit van de verdere besluitvorming. De Commissie adviseert om onderstaande aandachtspunten te betrekken bij de aanvulling op het MER, dan wel bij de verdere besluitvorming.

Verkeer

De verkeersprognoses lopen slechts tot 2020, zoals in de richtlijnen gevraagd. Er worden echter wel conclusies getrokken ten aanzien van de restcapaciteit van de weg na 2020. Hiertoe worden verkeersprognoses geëxtrapoleerd. Daar-

---

²³ In verschillende zienswijzen, waaronder nummers 19, 115, 205, 272, 330 en 333, wordt gesteld dat in het MER te weinig rekening wordt gehouden met vernietiging en versnippering van landschappelijke en cultuurhistorische waarden.

²⁴ In veel zienswijzen wordt gewezen op andere, moeilijk mitigeerbare effecten op ruimtebeslag die in het MER niet of onvoldoende aan de orde komen, zoals vernietiging en versnippering van recreatiegebieden, landbouwgebieden, campings, sportterreinen, landgoederen en voorzieningen en doorsnijding van (langzaam verkeer) verbindingen. Daarnaast zou het ruimtebeslag groter zijn bij de lange omleidingen, doordat tussen de oude en de nieuwe N18 een stuk "niemandland" ontstaat.

²⁵ In verschillende zienswijzen (onder andere 272, 290, 312, 318, 319, 355, 399 en 459) wordt gesteld dat de vraag naar bedrijventerreinen en woningen in de regio zal afnemen, onder andere door toenemende vergrijzing.

²⁶ Op grond van § 4.4 van de richtlijnen had bijvoorbeeld aannemelijk gemaakt moeten worden dat een onvoldoende bereikbaarheid de regionale bedrijvigheid remt.

bij wordt echter geen rekening gehouden met de effecten van onder andere prijsbeleid, bevolkingsdaling en vergrijzing.

- De Commissie adviseert bij de besluitvorming rekening te houden met de bovengenoemde overwegingen voor de lange termijn.

Tunnelvariant

In de richtlijnen is expliciet gevraagd om in het MER een serieuze beschouwing op te nemen over de mogelijkheden voor een tunnelvariant voor de passage van Eibergen en Usselo. In het MER worden de tunnelvarianten uitsluitend om budgettaire redenen verworpen.²⁷

- De Commissie adviseert bij de verdere besluitvorming nader te onderbouwen waarom de tunnelvarianten niet zijn meegenomen in de afweging.

Sociale veiligheid

Het oordeel in de samenvatting over sociale veiligheid wordt gerelateerd aan het aantal onderdoorgangen, terwijl anderzijds wordt gesteld dat alle tunnels sociaal veilig gemaakt zullen zijn. Het gevolg hiervan is dat van alle korte omleidingen gesuggereerd wordt dat deze de sociale veiligheid verminderen, terwijl dat naar het oordeel van de Commissie niet terecht is.

Luchtkwaliteit

In de richtlijnen (beantwoording inspraakreacties) is vermeld dat in het MER inzicht zal worden gegeven in de effecten op CO₂-emissie ten opzichte van de referentiesituatie. In het MER wordt hieraan niet voldaan. De Commissie acht deze informatie niet essentieel voor de besluitvorming, omdat de verschillen tussen de alternatieven naar verwachting minimaal zullen zijn.

De Commissie constateert dat alle alternatieven in het MER neutraal scoren op het criterium luchtkwaliteit, omdat in alle gevallen (ruimschoots) aan de grenswaarden voor NO₂- en PM₁₀²⁸-concentratie wordt voldaan. Dit is naar de mening van de Commissie niet per definitie terecht, omdat ook wanneer de concentraties lager zijn dan de grenswaarde gezondheidseffecten optreden. De verschillen tussen de alternatieven blijken echter klein. De Commissie acht het derhalve aannemelijk dat de alternatieven op dit punt niet onderscheidend zijn.

---

²⁷ Zie ook zienswijzen 45, 85, 170, 272, 312 en 517 over het ontbreken van een tunnelvariant bij Eibergen.

²⁸ Het MER besteedt geen aandacht aan PM_{2,5}. Gezien de recente conclusie van het MNP dat grenswaarden voor PM_{2,5} in Nederland op (vrijwel) alle locaties ruimschoots haalbaar zijn als voldaan wordt aan de huidige grenswaarden voor PM₁₀, acht de Commissie dit geen omissie in het MER.

BIJLAGE 1: Projectgegevens

Initiatiefnemer: Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Rijkswaterstaat Directie Oost-Nederland

Bevoegd gezag: Minister van Verkeer en Waterstaat en de Minister van Volksgezondheid Ruimtelijke Ordening en Milieu

Besluit: vaststellen tracébesluit

Categorie Gewijzigd Besluit m.e.r. 1994: C1.1, C1.4.

Activiteit: Wijziging of verlegging van de rijksweg N18 tussen Varsseveld en Enschede, met als hoofddoelen de verbetering van de verkeersveiligheid en de leefbaarheid op en in de omgeving.

Betrokken documenten:

- Vastgestelde Richtlijnen voor de Trajectnota / MER N18 Varsseveld – Enschede, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, september 2005;
- Trajectnota/MER N18 Varsseveld – Enschede, Deel A, Arcadis, 2008;
- Trajectnota/MER N18 Varsseveld – Enschede, Deel B, Arcadis, 2008;
- Trajectnota/MER Samenvatting, Arcadis, 2008;
- Kaartenbijlage bij Trajectnota/MER N18 Varsseveld – Enschede, Arcadis, 2008.

De Commissie heeft kennis genomen van de inspraakreacties en adviezen, die zij van het bevoegd gezag heeft ontvangen. Dit advies verwijst naar een reactie als die nieuwe inzichten naar voren brengt over specifieke lokale milieumomstandigheden of te onderzoeken alternatieven. Een overzicht van de inspraakreacties is opgenomen in bijlage 2.

Procedurele gegevens:

aankondiging start procedure in de Staatscourant van 1 maart 2005

aanvraag richtlijnenadvies: 25 februari 2005

ter inzage legging startnotitie: 2 tot en met 29 maart 2005

richtlijnenadvies uitgebracht: 29 april 2005

richtlijnen / notitie reikwijdte en detailniveau vastgesteld: 1 september 2005

kennisgeving MER in de Staatscourant van 11 september 2008

aanvraag toetsingsadvies: 10 september 2008

ter inzage legging MER: 12 september tot en met 23 oktober 2008

toetsingsadvies uitgebracht: 15 december 2008

Werkwijze Commissie bij toetsing:

Tijdens de toetsing inventariseert de Commissie eerst of er tekortkomingen zijn in het voldoen aan de (vooraf) gestelde eisen. Vervolgens beoordeelt de Commissie de ernst van de eventuele tekortkomingen. Daarbij staat de vraag centraal of de benodigde informatie aanwezig is om het milieubelang een voldoende plaats te geven bij de besluitvorming. Is dat naar haar mening niet het geval dan signaleert de Commissie dat er sprake is van een zogenoemde 'essentiële tekortkoming'. De Commissie adviseert dan dat die informatie alsnog beschikbaar komt, alvorens het besluit wordt genomen. Overige tekortkomingen in het MER worden in het toetsingsadvies opgenomen, voor zover ze kunnen worden verwerkt tot duidelijke aanbevelingen voor het be-

voegde gezag. Deze werkwijze impliceert dat de Commissie zich in het advies tot hoofdzaken beperkt en niet ingaat op onjuistheden of onvolkomenheden van ondergeschikt belang.

Samenstelling van de werkgroep:

Per project stelt de Commissie een werkgroep samen. De werkgroepsamenstelling bij het onderhavige project is als volgt:

drs. P.J. Jongejans (werkgroepsecretaris)

ir. W.H.A.M. Keijsers

drs. A. van Leerdam

ir. S. Teeuwisse

ir. J. Termorshuizen

dr. D.K.J. Tommel (voorzitter)

BIJLAGE 2: Lijst van zienswijzen en adviezen

- 1 Ir. P. Bant, HAAKSBERGEN
- 2 J.G.M. Gebbinck, GROENLO
- 3 R. Graeuwert, GROENLO
- 4 D.W. Kiffen, EIBERGEN
- 5 De bewoners van Landgoed De Weele, ENSCHEDE
- 6 W. Boelhouwer, NEEDE
- 7 P. Rijkse, NEEDE
- 8 H.B.H. Smelt, ENSCHEDE
- 9 E.J.W.M. Havekes, VARSSEVELD
- 10 B. Th Schreurs, VARSSEVELD
- 11 J.W. Holtmaat, EIBERGEN (mede namens: M.W. Holtmaat)
- 12 E.W.B. van Aken, GROENLO
- 13 G.J. Roerdink, WINTERSWIJK
- 14 A.H. Assinck, GROENLO
- 15 H.A.B. Konninger, HAAKSBERGEN
- 16 J.A.J. Rumathe, GROENLO (mede namens: J.H. Roerdink - Hofstede, J.H. Roerink)
- 17 Het Reirinck, GROENLO
- 18 R. Klein Langenhorst, WINTERSWIJK
- 19 De Stichting Kerkepaden Zieuwent, ZIEUWENT
- 20 S.G. Noordink, HAAKSBERGEN
- 21 Koninklijk Nederlands Vervoer, 'S-GRAVENHAGE
- 22 M.G. Rutgers, AALTEN
- 23 H.B.A. Adema, LICHTENVOORDE
- 24 H.G.M. Alferdinck, EIBERGEN
- 25 W.J.M. Balk, GROENLO
- 26 B.G.J. Bouwmeester, EIBERGEN
- 27 P. Haverkamp - Begemann, BORCULO
- 28 W.H. Oonk, EIBERGEN
- 29 J. Vreman, HEELWEG
- 30 H.A. Geessink, EIBERGEN
- 31 C.E. Kluivers, EIBERGEN
- 32 R. Hoijtink, GROENLO
- 33 G.J.R. Roekevisch, EIBERGEN
- 34 VVD afdeling Oost Gelre, LIEVELDE
- 35 Comité geen oostelijke rondweg, EIBERGEN (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 36 A. Meijer, GROENLO
- 37 T.G.M. Baak, EIBERGEN
- 38 J.S. Burger, EIBERGEN
- 39 W.G. Gijgink, ENSCHEDE
- 40 A.M. Schut, BORCULO
- 41 J.M.G. Goorhuis, HAAKSBERGEN
- 42 J.H.H. Wopereis, LIEVELDE
- 43 R. Ormel, EIBERGEN
- 44 D.J. Piek, ENSCHEDE
- 45 C. de Rooij, NEEDE
- 46 L.G.M. Spiekker, LIEVELDE
- 47 R. Stevens, EIBERGEN
- 48 D. Wielens, EIBERGEN
- 49 J.K. Bergman- van Leeuwen, EIBERGEN
- 50 W. Bennink, EIBERGEN
- 51 Stichting Museum Buurt Spoorweg, HAAKSBERGEN (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 52 De Haan Minerale Oliën B.V. Alblasserdam, ALBLASSERDAM (schriftelijke en mondeling ingesproken)
- 53 G.J.H. Lefers, ENSCHEDE
- 54 H Pierik, EIBERGEN
- 55 M. Paxten, LANGLEY SLOUGH BERKSHIRE (ENGLAND)
- 56 C.G.J.M. Domhof, HARREVELD
- 57 T.W.H. Fockens, RIETMOLEN
- 58 J.B. te Grotenhuis, EIBERGEN
- 59 Drs. G.T.M. Holtslag, HAAKSBERGEN
- 60 N. Sies, NEEDE
- 61 Y.G.M. Spieker, HARREVELD
- 62 T.M.T. van Iersel, LICHTENVOORDE
- 63 Bouwmaatschappij te Brake B.V., LIEVELDE
- 64 K.H.C.P. te Brake, LIEVELDE
- 65 Cuppers Carrosserieen bv - Lichtenvoorde, ZIEUWENT
- 66 J.B.H.M. Cuppers, ZIEUWENT
- 67 J.W. Brunnekreeft, HAAKSBERGEN
- 68 F. Overbeek, HEELWEG (mede namens: mevrouw I. Overbeek)
- 69 R. Hendriks, WESTENDORP (mondeling ingesproken)
- 70 J. Schonenveld, VARSSEVELD (mondeling ingesproken)
- 71 G. Verstraaten, HEELWEG (mede namens: mevrouw A. Verstraaten) (mondeling ingesproken)
- 72 P. Hoogendoorn, VARSSEVELD (mede namens: de heer J. Zoetebier, de heer J. van der Pavert) (mondeling ingesproken)
- 73 H.A.M. Schroer, RIETMOLEN (mondeling ingesproken)
- 74 B.J. Westerveld, SINDEREN (mondeling ingesproken)
- 75 Dorpsbelang Harreveld, HARREVELD (mondeling ingesproken)
- 76 J. te Pas, HEELWEG (mondeling ingesproken)
- 77 W. Wisselink, VARSSEVELD (mondeling ingesproken)
- 78 Maatschap Meijer-Barts, EIBERGEN (Schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 79 Theo Geurts B.V., EIBERGEN (mondeling ingesproken)
- 80 G.J. Groot Wassink, BELTRUM (mondeling ingesproken)

- 81 J.A.N. Middeldorp, EIBERGEN (mondeling ingesproken)
- 82 G.J. Nijhof, EIBERGEN (mede namens: mevrouw Nijhof (schriftelijke en mondeling ingesproken)
- 83 C. Oosterink, EIBERGEN (mondeling ingesproken)
- 84 W. Ruport, NEEDE
- 85 D. Gardien, RIETMOLEN
- 86 Zandwinning Het Rutbekerveld v.o.f., DEN HAM OV
- 87 Recrejura Advies & Advocatuur, NIJMEGEN (namens: E.B.C. Bomers Beheer B.V., Bomers Marveld Holding B.V., Marveld Recreatie B.V.)
- 88 Groenlo's Ondernemers Verbond, GROENLO
- 89 J.A.G. van Aken, DOETINCHEM
- 90 Reineman, ENSCHEDE
- 91 van de Graaf, ENSCHEDE
- 92 Vereniging Heelwegs Belang, HEELWEG
- 93 J. Bekkedam, HAAKSBERGEN
- 94 Th. F.D. Aarsen, EIBERGEN
- 95 G.J. Bosman, HARREVELD
- 96 L.J.H.M. de Bot, GROENLO
- 97 B. Th. ten Bulte, EIBERGEN
- 98 Camping Buytenplaets Boekelo, ENSCHEDE
- 99 D.S.C. Cuppers, ZIEUWENT
- 100 U. Domhof, ALMELO
- 101 F.R. van Doorn, LICHTENVOORDE
- 102 G.M.J. Klein Gunnewiek, BELTRUM
- 103 G.H. Hardick, LICHTENVOORDE
- 104 B.T.M. Helmink, EIBERGEN
- 105 A.B.G. Klein Avink, LIEVELDE
- 106 G.J. Lenderink, EIBERGEN
- 107 M.G.J. Lubberink, BORCULO
- 108 G.H.C.M. Platter, GROENLO
- 109 A. Pluimers, LICHTENVOORDE
- 110 C.J.M. Polhuis-Gering, ENSCHEDE
- 111 C.A.M. Immink, ZIEUWENT
- 112 G.J.J. Overbeek, BELTRUM
- 113 R.H.M. Dwars, EIBERGEN
- 114 H.J. Mulder, HAAKSBERGEN
- 115 J.J.M. Luttkholt, EIBERGEN
- 116 W. Dankbaar, LICHTENVOORDE
- 117 G. Koster, ENSCHEDE
- 118 A. Mondriaan, ENSCHEDE (mondeling ingesproken)
- 119 Westenberg, ENSCHEDE (mondeling ingesproken)
- 120 W.T.H. ten Asbroek, HAAKSBERGEN (mondeling ingesproken)
- 121 Van de Kaap, ENSCHEDE (mede namens: mevrouw van de Kaap) (mondeling ingesproken)
- 122 H.J.G. Baltink, HAAKSBERGEN (mondeling ingesproken)
- 123 E. te Lintelo, HAAKSBERGEN (mondeling ingesproken)
- 124 A.G.M. Domhof, HARREVELD (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 125 A.T.J. van den Berg, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 126 C. van den Akker, ENSCHEDE (mede namens: de heer Termorsche) (mondeling ingesproken)
- 127 T. Bekker, GROENLO (mondeling ingesproken)
- 128 Bleumink, GROENLO (mondeling ingesproken)
- 129 E. Bomers, GROENLO (mondeling ingesproken)
- 130 Heideroosje Horeca, HARREVELD (mondeling ingesproken)
- 131 M.A. Borgers, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 132 A.L. Burger, HAAKSBERGEN (mede namens: familie J. Pieper, familie J.A.A. Cox, familie B.M. Horst, familie E.A.M. Brummelhuis, familie L.F.F.T. van Oudporst en de heer B.G.J. Extercate) (mondeling ingesproken)
- 133 C.G.B. Wolters, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 134 Atletiekvereniging ASC, EIBERGEN (mede namens: de heer H.J. Boevink, Vice-voorzitter FC Eibergen) (mondeling ingesproken)
- 135 Essink, VARSSEVELD (mondeling ingesproken)
- 136 Heusinkveld, HEELWEG (mondeling ingesproken)
- 137 E. Haarman, ENSCHEDE (mondeling ingesproken)
- 138 C. Heelderink, ENSCHEDE (mede namens: de heer D. Walstock) (mondeling ingesproken)
- 139 J.G. Hiddink, HEELWEG (mede namens: mevrouw J.W. Hiddink) (mondeling ingesproken)
- 140 A.T. Hoekstra, NEEDE (mondeling ingesproken)
- 141 W. Hoog Antink, HARREVELD (mondeling ingesproken)
- 142 B. Huve, ENSCHEDE (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 143 J. Hudig, HAAKSBERGEN (mondeling ingesproken)
- 144 H.W. Kistemaker, NEEDE (mondeling ingesproken)
- 145 H. Klein Goldewijk, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 146 F. Koehorst, ENSCHEDE (mondeling ingesproken)
- 147 B.T.A. Kok, GROENLO (mondeling ingesproken)

- 148 R. Konings, LIEVELDE (mondeling ingesproken)
- 149 B. Krabbenborg, LIEVELDE (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 150 B.G. Lammers, HEELWEG (mede namens: mevrouw B.A.W. Lammers-Vriezen, bewoner van Koolweg nr 5) (mondeling ingesproken)
- 151 V.M. Lansink, RIETMOLEN (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 152 J. Lefers, ENSCHEDE (mondeling ingesproken)
- 153 M. Lansink, ENSCHEDE (mondeling ingesproken)
- 154 Drs. Masselink, LICHTENVOORDE (mede namens: de heer Harbers) (mondeling ingesproken)
- 155 G. Meijer, ENSCHEDE (mede namens: de heer J. Meijer) (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 156 A.G. Meijnen, NEEDE (mondeling ingesproken)
- 157 S. Nijhof, HAAKSBERGEN (mede namens: mevrouw B. in den Nieuwenkamp) (mondeling ingesproken)
- 158 J. Onland, GOOR (mondeling ingesproken)
- 159 B. Oosterholt, GROENLO (mondeling ingesproken)
- 160 H.J. Ordelman, NEEDE (mondeling ingesproken)
- 161 A. Oudesogtoen, ENSCHEDE (mondeling ingesproken)
- 162 H.G. Peppelman, HEELWEG (mondeling ingesproken)
- 163 M. Pillen, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 164 W.W. Rikkerink, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 165 B. Roelofs, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 166 A. Roerink, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 167 W.B. Siebelder, EIBERGEN (mede namens: de heer O.G. Siebelder) (mondeling ingesproken)
- 168 W.G.A. Somhorst, HAAKSBERGEN (mondeling ingesproken)
- 169 R. Spek, ENSCHEDE (mede namens: mevrouw J. Spek) (mondeling ingesproken)
- 170 te Brake, EIBERGEN (Schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 171 P.J.M. ten Hag, HAAKSBERGEN (mondeling ingesproken)
- 172 R. Timmermans, EIBERGEN (mede namens: familie Holthaus, EIBERGEN (mondeling ingesproken)
- 173 G.E.J. van den Berg, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 174 Twentse Werkgroep Natuurbehoud, ENSCHEDE (mondeling ingesproken)
- 175 B. Vos, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 176 W.J.P. te Brake, LIEVELDE (schriftelijke en mondeling ingesproken)
- 177 voorzitter LTO Oost-Gelderland, ZIEUWENT (mondeling ingesproken)
- 178 A. te Walvaart, LIEVELDE (mondeling ingesproken)
- 179 P.A.A. van der Weerd, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 180 T. Wennink, EIBERGEN (mede namens: mevrouw R. Wennink) (mondeling ingesproken)
- 181 M. Wessels-Ponders, HARREVELD (mondeling ingesproken)
- 182 LTO Noord, Afdeling Haaksbergen, HAAKSBERGEN (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 183 J.W.A.M. Wolterink, HARREVELD (mondeling ingesproken)
- 184 E.W.J. Wolters, GROENLO (mondeling ingesproken)
- 185 J.J.A. van Zon, NEEDE (mondeling ingesproken)
- 186 H.J.G. Zonderen, LICHTENVOORDE (mondeling ingesproken)
- 187 Drs. J.W. Zweerink, HEELWEG (mondeling ingesproken)
- 188 R. Hulshof - Willemsen, EIBERGEN
- 189 R.T.M. Kok, GROENLO (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 190 J.W.T. Pierik, EIBERGEN (mondeling ingesproken)
- 191 G. Lutikhoud, NEEDE (mondeling ingesproken)
- 192 Achmea rechtsbijstand, TILBURG (namens: 't Heideroosje Horeca, HARREVELD)
- 193 LTO Noord Vestiging Deventer, DEVENTER
- 194 Achmea rechtsbijstand, TILBURG (namens: E.M.A. Huysman, ENSCHEDE)
- 195 A.J. Grooters, EIBERGEN
- 196 A. Palm, LICHTENVOORDE (mede namens: W.H.W.A. Palm - Bos)
- 197 E.G. Lankheet, HAAKSBERGEN
- 198 J. Schouten, EIBERGEN
- 199 H.J.A. Bossewinkel, EIBERGEN (mede namens: J.F.M. Bossewinkel - Bomers)
- 200 W.J.H. Aardt, HAAKSBERGEN
- 201 J.A. ten Beitel, RIETMOLEN
- 202 C.J.W. te Braak, EIBERGEN (mede namens: familie H. te Braak)
- 203 C.H.J. te Brake, LIEVELDE

- 204 Boerderij De Dieselbrink, BELTRUM
- 205 S. Coerman, EIBERGEN
- 206 E.P. Dorenbosch, ENSCHEDE (mede namens: J.C. Barro Kooger)
- 207 R. Duursma, ENSCHEDE
- 208 H.J. Dwars, HAAKSBERGEN
- 209 Drs. A. Ebregt, ZIEUWENT
- 210 R.J.W. Eppingbroek, LICHTENVOORDE
- 211 H.J. Fischer, DOETINCHEM
- 212 R.J. Geessink, EIBERGEN
- 213 L.A. Geessink, EIBERGEN
- 214 E.A.F. Geurtzen, HAAKSBERGEN
- 215 J.S. Goinga, ENSCHEDE
- 216 R.T.J. Groniger, HAAKSBERGEN
- 217 B. Haafkes, EIBERGEN
- 218 D.J. Hesselink, HAAKSBERGEN
- 219 A.J.G. Hartemink, REKKEN
- 220 I. ten Heggeler, HAAKSBERGEN
- 221 R. Katzwinkel, LICHTENVOORDE
- 222 W.A. Krabbenborg, LIEVELDE (mede namens: de heer W.M. Krabbenborg)
- 223 B.A.M. Krabbenborg - Klein Gunnewiek, LIEVELDE
- 224 F.K.M. Krabbenborg, LIEVELDE
- 225 P. Hoogers, EIBERGEN
- 226 R.A.M. Hoogma, EIBERGEN
- 227 R.H.T.J. Kolkman, HARREVELD
- 228 A.L.M. Krajenbrink, EIBERGEN
- 229 C.S.J. van Krimpen, EIBERGEN
- 230 A. Lassche, ENSCHEDE
- 231 LTO Noord Midden Twente, HENGELO OV
- 232 J.R. Markerink, EIBERGEN
- 233 E.A. Mulder - Vrind, HAAKSBERGEN
- 234 D. Nijland, BELTRUM
- 235 F.K. Niks, EIBERGEN
- 236 W. Ormel, EIBERGEN
- 237 N.J. Overbeek, HAAKSBERGEN
- 238 G.J.M. Pape, BELTRUM
- 239 A.F.L.M. Reesink, EIBERGEN
- 240 J.H. Relker, EIBERGEN
- 241 H.J.H. Spikker, EIBERGEN
- 242 A. ter Stege, EIBERGEN
- 243 Ing. B.J.M. Stortelder, ZIEUWENT
- 244 C.J.J. Tankink, LICHTENVOORDE
- 245 P. Teesink, EIBERGEN
- 246 B.H. Temmink, EIBERGEN
- 247 A.A.W. Tijdhof, RIETMOLEN
- 248 J.A.M. Tijdink, LICHTENVOORDE
- 249 J. Tuit, EIBERGEN
- 250 Vervallen
- 251 B. Valkeman, EIBERGEN
- 252 H.E.F. te Veldhuis, EIBERGEN
- 253 Vereniging van Eigenaren Buytenplaets Boekelo, ENSCHEDE
- 254 M. te Walvaart, LIEVELDE
- 255 L. te Walvaart, LIEVELDE
- 256 H.J. Wendrich, ENSCHEDE
- 257 A.W.J. van Wijk, EIBERGEN
- 258 J.A. Willemsen, ENSCHEDE
- 259 J.M.B. Wisselink, HEELWEG
- 260 J.J. Wolbers, ENSCHEDE
- 261 W.J.M. Wolters, GROENLO
- 262 J.P.N. van der Maden, HEELWEG
- 263 IVN Vereniging Voor Natuur- en Milieueducatie afdeling Groenlo-Lichtenvoorde, Eibergen-Neede (GEN), EIBERGEN
- 264 J. Ooink, EIBERGEN
- 265 2 eensluitende reacties ontvangen,
- 266 M.J.A. Mensink, HAAKSBERGEN
- 267 J.G. ter Avest, HENGELO OV
- 268 G.W. Leneman, VARSSEVELD
- 269 Wijkraad Hassinkbrink, HAAKSBERGEN
- 270 B.J.M. Vaanhold, RIETMOLEN (mede namens: W.G.M. Vaanhold - Temmink)
- 271 Maatschap Baumeister, HAAKSBERGEN
- 272 Stichting Twenteroute PLUS, EIBERGEN (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 273 Mr. L.C.F.A.J.S. de Leur, VOORBURG
- 274 Actiecomité Nieuw N18-Tracé, LICHTENVOORDE (mede namens: handtekeningenactie : 2.245 handtekeningen ontvangen (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 275 R. Beun, ENSCHEDE
- 276 C. Karabay, EIBERGEN (mede namens: mevrouw J. Karabay - Nederende, De heer A. Woertman en mevrouw A. Woertman - Moorkamp)
- 277 SER Gelderland, ARNHEM
- 278 H.G. Liefink, EIBERGEN
- 279 G.J. Pot, GROENLO
- 280 A.B. Grooters, REKKEN
- 281 Stichting Lobby Rijksweg 15/A18 Oost Nederland, DOETINCHEM
- 282 J.C. van der Schalk, REKKEN
- 283 Camping Stepelerven, HAAKSBERGEN
- 284 F.M. Ebeling, HAAKSBERGEN
- 285 Stichting BART, ENSCHEDE
- 286 ANWB, 'S-GRAVENHAGE
- 287 LandRaad B.V., ARNHEM (namens: D.W. Kimmels)
- 288 C.H.B.M. Havekes, HAAKSBERGEN

- 289 Maatschap van der Vegt - te Lintelo, HAAKSBERGEN
- 290 Stichting Dorpsraad Boekelo, ENSCHEDE
- 291 Gibo Accountants en Adviseurs, DOETINCHEM (namens: R.W.A.M. te Lintelo)
- 292 LTO - Noord Vestiging Doetinchem, DOETINCHEM (namens: B.J.M. Volker en T.G. Volker, HAAKSBERGEN)
- 293 Kernengroep N18, ZIEUWENT (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 294 Overijssels Particulier Grondbezit, OLST
- 295 Achmea rechtsbijstand, TILBURG (namens: J.M.L. Laarman-Bulter, TILBURG)
- 296 M.M.A. Rietman, EIBERGEN (mede namens: P. Th. van Heek)
- 297 J. Bartelink, EIBERGEN (mede namens: H.E. Bartelink-Fentsahm)
- 298 G.G.M. Groes-Wensink, EIBERGEN (mede namens: mevrouw J.J. Groeskamp)
- 299 Bolwerk Advocaten, ZUTPHEN (namens: Stichting de kortste weg rond Eibergen)
- 300 Stichting Groot Scholtenhagen, HAAKSBERGEN
- 301 A. Th. W. Brinke, BELTRUM (mede namens H.C.M. Brinke - Nijenhuis)
- 302 H.W. Zandbergen, ENSCHEDE (mede namens: E. Markink-Zandbergen)
- 303 Boekelose Ondernemers Vereniging, ENSCHEDE
- 304 G.J.A. Luttikhoud, RIETMOLEN
- 305 S. Norden, ENSCHEDE (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 306 F.J.M. Klein Gebbink, LIEVELDE
- 307 Belangenvereniging Voor-Beltrum / Avest, BELTRUM (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 308 B.F.J. Vogt, HAAKSBERGEN (mede namens: R. Vogt-ten Thije)
- 309 Stichting Wandelplatform-LAW, AMERSFOORT
- 310 Accon AVM, ARNHEM (namens: familie R. Vogt, familie B. Vogt, R. Roerink en H. Roerink, H. ter Braak en H. ter Braak, Collectief Brammelo, HAAKSBERGEN) (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 311 Stichting Wandelplatform-LAW Wandeloverleg Gelderland, AMERSFOORT
- 312 Gelderse Milieufederatie, ARNHEM (mede namens: staatsbosbeheer)
- 313 Belangenvereniging Zieuwents Belang, ZIEUWENT
- 314 S.J. Horstman, EIBERGEN (mede namens: aanwonenden N18 en andere bewoners en belanghebbenden van Hupsel (handtekeningenactie: 55 handtekeningen ontvangen.)
- 315 De Radstake BV, VARSSEVELD (mede namens: stichting Hippisch Festijn Varsseveld, Radstake Holding BV en Zalencentrum de Radstake BV, Achterhoekse Oktoberfeesten, Hengstenstation de Radstake BV)
- 316 Achmea rechtsbijstand, TILBURG (namens: de heer E. Haarman, ENSCHEDE)
- 317 Profile Tyrecenter Vermeulen Eibergen BV, EIBERGEN
- 318 Stichting Gemeenschap Rietmolen, RIETMOLEN (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 319 J.J. Damen, ENSCHEDE
- 320 Ir. G.J. ter Kuile, ENSCHEDE (namens: bewoners van het Landgoed de Weele in Boekelo)
- 321 B.E.J. van der Schalk-Rouffaer, REKKEN
- 322 Eibergse Ondernemers Vereniging, EIBERGEN
- 323 Raad van Overleg Beltrum, BELTRUM
- 324 L. Klein Breteler, RIETMOLEN
- 325 Eibergse Sport Federatie, EIBERGEN (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 326 B.G.M. Harbers, EIBERGEN (mede namens: M.L.Th. Harbers-Tetteroo)
- 327 Kienhuis Hoving NV, ENSCHEDE (namens: mevrouw Y.J. Nijhof, Enschede)
- 328 Gemeente Oost Gelre, LICHTENVOORDE
- 329 J.T.M. Klein Gunnewiek, EIBERGEN (mondeling ingesproken)
- 330 Landgoed Het Lankheet, HAAKSBERGEN
- 331 H.B. Rooks en A.M. Rooks - te Rietelo, GROENLO
- 332 Stichting Natuur en Milieuraad Enschede, ENSCHEDE
- 333 Gelders Genootschap, ARNHEM
- 334 A.C. Eijsvogel-Rijkee, ENSCHEDE
- 335 Hans Lenderink Administraties, HAAKSBERGEN (mede namens: J. Lenderink FA)
- 336 S.A.N. Frederiks, ENSCHEDE
- 337 I.G.M. Broshuis, EIBERGEN
- 338 Buurtvereniging 't Loo, EIBERGEN
- 339 W.H.J. te Walvaart, LIEVELDE

- 340 Vervallen
- 341 H. Wevers, EIBERGEN
- 342 C. Westendorp, HAAKSBERGEN
- 343 H.J.G. Westendorp, HAAKSBERGEN
- 344 A.J.A. ten Vregelaar, HAAKSBERGEN
- 345 L.B.M. te Walvaart, LIEVELDE (mede namens: J.H.J. Walvaart)
- 346 B.D. Wennink, EIBERGEN
- 347 J.L. Werler, ENSCHEDE
- 348 R.M. Wermer, ENSCHEDE (mede namens: A. Wermer)
- 349 B.A. Veldkamp, HARREVELD
- 350 F.L.J. Visser, EIBERGEN
- 351 M.G.M. Tuinte, BELTRUM
- 352 A.T.J. van Uem, HARREVELD
- 353 Varssevelds Belang, VARSSEVELD
- 354 Stichting Dorpsraad Beckum, HENGELO OV
- 355 Stichting Natuur en Milieu Aalten, AALTEN
- 356 Stoverink Interieurbouw & Interieurmontage B.V., EIBERGEN
- 357 M. Teesink, EIBERGEN
- 358 A.H.G. Temmink, EIBERGEN
- 359 D.A. Schuurman, HEELWEG
- 360 W. Severt, HARREVELD
- 361 H.D.M. Tijhuis, EIBERGEN
- 362 A.B.J. Reinders, EIBERGEN
- 363 J.W. Rijkenbarg, MARIENVELDE
- 364 G. de Ruiter, EIBERGEN
- 365 D. Saaltink, EIBERGEN
- 366 A.J.M. van de Sandt, EIBERGEN
- 367 W.F.M. Schilderink, GROENLO
- 368 M. Scholten, HEELWEG
- 369 H. Scholtens, EIBERGEN
- 370 J. Simmelink, EIBERGEN
- 371 E.G.J. Slotboom, EIBERGEN
- 372 P.M. van Sprundel, 'S-GRAVENHAGE
- 373 M. Steenbeek, HARREVELD
- 374 P.W.J. Steintjes, EIBERGEN
- 375 L.E. Reedijk, EIBERGEN
- 376 P.J.M. Penterman - ten Have, EIBERGEN
- 377 P.B.M. Pietersen, EIBERGEN (mede namens: mevrouw M. Pietersen)
- 378 M.J.M. te Poele, LICHTENVOORDE
- 379 T.S. te Raa, EIBERGEN
- 380 Rechtpraktijk BAWA, HAAKSBERGEN (namens: dr. W.J.M.W. Rutten, HAAKSBERGEN)
- 381 J.D. Onstein, EIBERGEN
- 382 M.F. Orriens, EIBERGEN
- 383 L.F. van Os, ENSCHEDE
- 384 L. Oude Reimer, EIBERGEN
- 385 W.H. Meyer, ENSCHEDE
- 386 R.J.M. Michorius, HAAKSBERGEN (mede namens: mevrouw J.M. Michorius- Lohuis)
- 387 R.C.M. Middelhuis, GROENLO
- 388 J.W.G. Morsink, HAAKSBERGEN
- 389 P.L.A. Nijhof, LIEVELDE
- 390 E.J.W. Nissen, HEELWEG
- 391 Noordendorp Transport B.V., HAAKSBERGEN
- 392 Maatschap W.A.M. en M.C.M. Siemes, LIEVELDE
- 393 B. Massop, EIBERGEN
- 394 Ir. E.N. van der Meer, LICHTENVOORDE
- 395 G.A.M. Mencke, ENSCHEDE
- 396 E. Lansink, HAAKSBERGEN
- 397 J. Leeftink, ENSCHEDE
- 398 G.W. Lensink, HEELWEG (mede namens: drs. A. den Hartog)
- 399 Lievevelds Belang, LIEVELDE
- 400 J.A. Maatman, EIBERGEN
- 401 L.G. de Jong, EIBERGEN
- 402 J. Kaas, ENSCHEDE
- 403 J.G. 't Hoen, HAAKSBERGEN
- 404 G. 't Hoen, HAAKSBERGEN
- 405 A.F. 't Hoen, HAAKSBERGEN (mede namens: meerdere inwoners en liefhebbers van Zuid-Oost Twente en de Achterhoek)
- 406 J. Hoek-Beugelink, EIBERGEN
- 407 P.A. Helle, HAAKSBERGEN
- 408 M. Hilferink, HEELWEG
- 409 G.W. van Hattem, EIBERGEN
- 410 2 eensluitende reacties ontvangen,
- 411 A. Haeck, EIBERGEN
- 412 J.A.A. ter Haar, UTRECHT
- 413 Natuur en Milieu Overijssel, ZWOLLE (mede namens: Landgoed Het Lankheet, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer Oost Nederland en Landschap Overijssel)
- 414 H. Duenk, EIBERGEN
- 415 S. Dufay, EIBERGEN
- 416 A.H.A. Dumont, EIBERGEN
- 417 Maatschap Dwars, HAAKSBERGEN
- 418 W.H.M. Eekelder, HARREVELD
- 419 A.H.H. Egberink, ENSCHEDE
- 420 T. van Egdome, EIBERGEN
- 421 Maatschap Elschoot, LICHTENVOORDE
- 422 A.G.J. Esman, EIBERGEN
- 423 H.J. Geessink, EIBERGEN
- 424 H.J. Sanderman, ENSCHEDE
- 425 Gemeente Bronckhorst, HENGELO GLD
- 426 G.J. Gerritsen, ENSCHEDE
- 427 I.H.G. Gierkink, HARREVELD
- 428 A.W. Gijgink, EIBERGEN
- 429 D. de Graaf-Mans, EIBERGEN

- 430 Fam. A.R. Groot Wassink, HEELWEG (mede namens: familie Groot Wassink)
- 431 F. de Graaf, EIBERGEN
- 432 Collectief Brammelo, HAAKSBERGEN (schriftelijk en mondeling ingesproken)
- 433 Ir. J. Cartigny, EIBERGEN
- 434 W.E.F.M. Carpay, EIBERGEN
- 435 M. Bouwmeester, EIBERGEN
- 436 J.C. Boxem, BORCULO
- 437 B. Pape, GROENLO
- 438 G. Bulten, HEELWEG
- 439 H. Buunk, HAAKSBERGEN
- 440 Buurtkring Usselo, ENSCHEDE
- 441 Camping de Fontein, EIBERGEN
- 442 A.M. Boomkamp, HARREVELD
- 443 A.F. Lubberdink, EIBERGEN (mede namens: C.A.J. Knobben)
- 444 Boomkwekerij Vincent Hummelink VOF, LICHTENVOORDE
- 445 A.J.M. Borckink, EIBERGEN
- 446 H.B.J. Borgelink, HAAKSBERGEN
- 447 B&B en theetuin De Oale Zesprong, ENSCHEDE
- 448 J.A.G. Baak, EIBERGEN
- 449 H.J. ter Beest, HAAKSBERGEN
- 450 M. Bijlsma, EIBERGEN
- 451 A.W. van Andel, ENSCHEDE (mede namens: enkele belanghebbenden)
- 452 H.B.J. Arink, BELTRUM
- 453 J.H.M. Arink, BELTRUM
- 454 S.J.M. Asschert, EIBERGEN
- 455 H. ter Braak, HAAKSBERGEN
- 456 S. Frankenhuis en Zoon BV, HAAKSBERGEN
- 457 H.G.J.M. Laarman, HAAKSBERGEN
- 458 F. ter Kuile-van Heek, ENSCHEDE
- 459 J.H. Lankheet, EIBERGEN (mede namens: mevrouw Lankheet-Esselink)
- 460 J.G.M. Laarman, HAAKSBERGEN
- 461 Maatschap Krooshof, EIBERGEN
- 462 J.I. Lammersen, EIBERGEN
- 463 Landbouwbedrijf te Lintelo, HAAKSBERGEN
- 464 Landgoed Hiddink, LEIDEN
- 465 A.J.A. Klein Gunnewiek, LICHTENVOORDE
- 466 Mr. R.H.A.M. Klein Gunnewiek, GROENLO
- 467 J. Klein Tank, EIBERGEN
- 468 C.M. Koenderink, HAAKSBERGEN
- 469 A.T.W. Kokkeler, EIBERGEN
- 470 L.G.A. Kolkman, EIBERGEN
- 471 J. Koning, EIBERGEN
- 472 B. Koning, EIBERGEN
- 473 L.H.P. te Koppeler, BELTRUM
- 474 G. Hiemstra, RIETMOLEN
- 475 J.H. Heersink, VARSSEVELD
- 476 IVN Haaksbergen, HAAKSBERGEN
- 477 J. te Spenke, EIBERGEN (mede namens: mevrouw drs. A.M. Schippers)
- 478 Gezamenlijke Regionale Natuurwerkgroepen, VARSSEVELD
- 479 Maatschap Bekkedam, HAAKSBERGEN
- 480 B.H.M. te Vaarwerk, EIBERGEN
- 481 M.M.M. Eijsvogel, ENSCHEDE
- 482 VBU, ENSCHEDE
- 483 F.J. te Loo, EIBERGEN (mede namens: C.J. te Loo-Soms)
- 484 G.J. Nijhof, EIBERGEN (mede namens: fam. Nijhof, fam Holthaus en fam. Timmermans)
- 485 Wijkraad de Veldmaat, HAAKSBERGEN
- 486 A.G. Kokkeler-van den Berg, EIBERGEN
- 487 J.A. Janssen, GROENLO
- 488 C.F.M. Hummelink, EIBERGEN
- 489 M.J.B. Huirne, GROENLO
- 490 F.A. Houtsma, EIBERGEN
- 491 A.G.M. van der Holst, EIBERGEN
- 492 B.J.A. Dwars, HAAKSBERGEN
- 493 Siemens, LIEVELDE
- 494 J.A.M. Klein Avink-Klein Gunnewiek, LIEVELDE
- 495 N.J. Addink, ROTTERDAM
- 496 Maatschap A.J.W. en G.J.H. ten Harkel en H.H. ten Harkel – Liefink, EIBERGEN
- 497 G.J.M. Gunnewijk, LIEVELDE (mede namens: H.F.M. Gunnewijk)
- 498 6 eensluitende reacties ontvangen
- 499 G. van Koningsveld, EIBERGEN (mede namens: A. van Koningsveld-Nijhuis en Familie Luttikholt)
- 500 H. Kremers, EIBERGEN (mede namens: L. Kremers)
- 501 H.J. Vosseveld, HAAKSBERGEN (mede namens: S.G.D. Vosselbeld-Knoef)
- 502 Wieler- en skeelvereniging R.T.C. de Stofwol, EIBERGEN (mede namens: atletiekvereniging ASV, Scheidsrechtersvereniging voetbal COVS afdeling Winterswijk en omgeving, Tennisvereniging Mallumse Molen, Voetbalvereniging FC Eibergen)
- 503 E. Karnebeek, ZIEUWENT
- 504 6 eensluitende reacties ontvangen,

505 R.J.F. Molendijk, EIBERGEN (mede namens: familie Molendijk)
506 18 eensluitende reacties ontvangen,
507 J.B.F. Groot Wassink-Geessink, HEELWEG
508 J. Pieters-Hoogendoorn, ENSCHEDE
509 G. Horstman, EIBERGEN (mede namens: S.J. Horstman en J.H. Immink)
510 Vervallen
511 I. Hofs, HEELWEG
512 Werkgroep Bewonersgroep Leefbaar Olden Eibergen, EIBERGEN
513 2 eensluitende reacties ontvangen,
514 J. Baak, EIBERGEN (mede namens: mevrouw T. Baak, de heer H. Baak en mevrouw I. Baak)
515 3 eensluitende reacties ontvangen
516 Pape Creavorm, BELTRUM
517 L.W. ter Aardt, EIBERGEN (mede namens: J.H. ter Aardt – Jansen Venneboer, A.A. ter Aardt en M te Brake)
518 Maatschap Damveld-Essink, HAAKSBERGEN
519 G.H. Nahuis, EIBERGEN (mede namens: mevrouw J. te Velhuis)
520 J. Borgers-Collou, EIBERGEN
521 M. Blaauwboer-Vendrig, REKEN
522 58 eensluitende reacties ontvangen,
523 Vervallen
524 G.H.J.M. Brinkhuis, EIBERGEN
525 G.M. ter Boo – Kleijzen, EIBERGEN
526 J.M. Laarman - Bonekamp, HAAKSBERGEN
527 B. Nijland, BELTRUM
528 Xklusief, EIBERGEN
529 W.J. te Brake, LIEVELDE
530 Vervallen
531 Vervallen
532 Vervallen
533 J.H.J. te Walvaart, LIEVELDE
534 Melkveebedrijf Groot Wassink, HEELWEG
535 Agrarisch bedrijf R.J.M. Michorius, HAAKSBERGEN
536 Kairos, LIEVELDE
537 W.J. Groot Kormelink, LICHTENVOORDE
538 Vereniging Knelpunt Eibergen, EIBERGEN (schriftelijk en mondeling ingesproken)
539 LTO Noord, A. te Fruchte, DEVENTER (mede namens: LTO afdelin-

gen in Gelderland en Overijssel) (mondeling ingesproken)
540 H. Klein Gunnewiek, EIBERGEN (mondeling ingesproken)
541 Hudig Adviesbureau, DIEPEENVEEN (mondeling ingesproken)
542 Cordts, GROENLO (mondeling ingesproken)
543 Actiegroep Autosnelweg van de Dorpskern, LIEVELDE (mondeling ingesproken)
544 Milieuraad Neede, NEEDE (mondeling ingesproken)
545 Belangenvereniging Het Loo, EIBERGEN (mondeling ingesproken)
546 Stichting Kortste weg om Eibergen, EIBERGEN (mondeling ingesproken)
547 Sportpark De Bijenkamp, EIBERGEN (mondeling ingesproken)

Verslag hoorzitting d.d. 15 oktober 2008 te Eibergen.

Toetsingsadvies over het milieueffectrapport N18 Varsseveld- Enschede

Rijkswaterstaat Oost-Nederland heeft, gezamenlijk met regionale overheden, het voornemen de N18 tussen Varsseveld en Enschede aan te passen, voornamelijk om daarmee verkeersveiligheids- en leefbaarheidsproblemen op en rond de N18 op te lossen. Daarvoor zal een Tracébesluit worden genomen door de Ministers van Verkeer en Waterstaat en VROM. Ten behoeve van de besluitvorming wordt de m.e.r.-procedure doorlopen

ISBN: 978-90-421-2544-5